

Јубилеј Међународног сајма наоружања
и војне опреме

УСПЕШНА МИСИЈА „ПАРТНЕРА”

Сајам „Партнер” почео је као скромна манифестација 2004, а онда се годинама повећавао број домаћих и страних излагача – од 23, колико их је било на првом „Партнеру”, до рекордних 128 излагача и више од 30 учесника из иностранства, колико је забележено 15 година касније на последњем деветом сајму. С временом је „Партнер” постао традиционална манифестација која се одржава сваке друге године, има међународни карактер и регионални значај.

Пише Мира ШВЕДИЋ

2021

Када се, како очекујемо, 11. октобра отворе врата хала 1 и 4 Београдског сајма и оку пружи мноштво средстава војне технике, брижљиво размештене на површини од 26.500 квадратних метара изложбеног простора, почеће јубиларни 10. Међународни сајам наоружања и војне опреме „Партнер 2021”. Историја бележи да је први „Партнер” одржан давне 2004. године, као до тада невиђена манифестација у нашој земљи. Одвијао се под покровитељством Владе Републике Србије и Министарства одбране, а као суорганизатори су свих протеклих година били „Југоимпорт – СДПР” и Београдски сајам. На тој специфичној изложби годинама су представљани производни програми фабрика војне индустрије, домаћих и страних, развојни пројекти наших научноистраживачких установа, те капацитети опитног центра и ремонтних завода. Сваки сајам био је и прилика да се јавност упозна и са радом установа Министарства одбране и ВС, а у пратећем делу програма одржаване су презентације произвођача средстава НВО и тематски стручни скупови.

Како је сајам годинама растао, повећавао се број домаћих и страних излагача – од скромних 23, колико их је било на првом „Партнеру”, до рекордних 128, колико је забележено 15 година касније на последњем деветом сајму. С временом је „Партнер” постао традиционална манифестација која се одржава сваке друге године, има међународни карактер и регионални значај.

Био је и остао прилика да се с поносом покаже оно шта је развијено и произведено у протекле две године, али и да се склопе нови уговори о набавци средстава НВО. Показао је колико је сегмент одбрамбене индустрије важан за сваку државу, јер се развојем те индустријске гране уз примену нових материјала, електронике, авио-индустрије, оптоелектронике, хемије, фармације, па и медицине, не јачају само одбрамбене моћи земље већ снаже и сви сегменти друштва.

Како је реч о специфичним производима, „Партнер” је увек функционисао по принципу три дана затворен за ширу јавност, а један дан отворен за грађанство. И никад није има само изложбени карактер, већ је био добра прилика да се размене мишљења и искуства, чују нове >

идеје, успоставе мостови сарадње, склопе послови.

На сваком сајму могло се видети много тога – од специфичне обуће, униформи, стрељачког оружја, пројектила, артиљеријских система, возила разне намене до летелица, а сваки „Партнер” је наравно имао и своје фаворите. Али да кренемо редом.

Почетак 2004.

„Партнер” је на почетку био зимска манифестација. Први сајам одржан је од 4. до 7. фебруара. Тада је наменска индустрија ондашње Србије и Црне Горе добила могућност да представи своје производне програме и потенцијале и на тај начин се активно укључи у врло јаку утакмицу на светском тржишту у тој изузетно профитабилној области.

Највећи излагач био је Војнотехнички институт који се представио са око 50 експоната у облику модела и прототипова, две видео-презентације и публикацијама које издаје. Њихов најзначајнији експонат, самоходни топ-хаубица 155 mm НОРА Б-52, имао је доминантно место у изложбеном простору. Била је то прва генерација оруђа НОРА Б-52 која је премијерно приказана јавности. НОРА је тада добила и награду Београдског сајма за изложбени експонат. Поред тога, ВТИ је представио и друге своје пројекте, међу којима је нова верзија противоклопне ракете „маљутке” и противоклопни ракетни систем „бумбар”. На њиховом штанду биле су и макете прве домаће беспилотне летелице ИБЛ-2004 и модернизованог школског авиона „ласта”. Показали су и два нова производа – пасивни ноћни нишан из прототипске партије и дневни оптички

нишан ДИН М-21 интегрисан за нову пушку М-21 калибра 5,56 mm, а у оквиру пројекта „Војник пешадије 21. века”. Из области телекомуникација представили су преносни систем за идентификацију кретања – ПРЕСЕК.

Велику пажњу посетилаца привлачила је нова аутоматска пушка М-21 калибра 5,56 mm (нова у наоружању наше војске) са потцевним бацачем граната калибра 40 mm реномиране фабрике „Застава оружје”. Из прототипске партије приказан је пешадијски митраљез 12,7 mm М-02, под називом „којот”, те различито пиштољско наоружање. Свако је хтео да додирне ЦЗ-999, никловано мезимче крагујевачких оружара. Љубитељи наоружања могли су још да виде и ракету 122 mm Г-2000 („ЕDePro”), минобацачке мине калибра 60, 82 и 120 mm и ручне бомбе М-84 и М-75 („Крушика”), пројектиле за тенковске топове калибра 105 и 125 mm („Слободе”), као и покретну кухињу приколицу („Термовента”). Представљени програми модернизације оклопних борбених средстава („14. октобар”) указали су на могућности домаћих предузећа и у овој, такође, веома конкурентној области.

Презентовани су и производни програми из области телекомуникација („Пупин телеком” у сарадњи са израелском компанијом „Tadiran Communication”), микроелектронике (ИРИТЕЛ), као и производња бризантних експлозива („Прва искра”). Веома атрактивни, посебно за млађе посетиоце, били су и штандови на којима су приказане различите униформе, заштитни прслуци, шлемови, средства за маскирање („Миле Драгић”), војна и специјална обућа („Гепард”), те заштитна одећа и заштитне маске најновије генерације („Трајал”).

Сваке непарне године од 2005.

И други по реду „Партнер 2005” одржан је у зиму – од 1. до 4. фебруара. Окупио је 40 излагача. Док су на претходној сајамској манифестацији представљени производи домаће одбрамбене индустрије, та 2005. отворена је са амбицијом више – да своје производне програме представе и инострани излагачи. Појавили су се Французи, Италијани, Аустријанци, Бугари, Хрвати, а производе иностраних фирми понудили су и неки домаћи излагачи. Тај први корак ка представљању страних

фирми неки су оценили као скроман, али с обзиром на то да је уследио после 15 година затворености наше одбрамбене индустрије, може се ипак рећи да је значајан. А фирме као што су корпорација „Finmeccanica“ из Италије и „Thales“ (Thales) из Француске подигле су углед манифестацији.

Војнотехнички институт је те године приказао више од 30 експоната, модела и прототипова. Домаћи посетиоци посебно интересовање исказали су за извиђачку беспилотну летелицу ИБЛ-2004, која се као централни експонат протегла халом 3. Љубопитљиви погледи били су окренути и ка занимљиво аранжираном излогу опреме која улази у састав „Модела војника за 21. век“. Најатрактивнији експонат, аутоматску пушку 5,56 mm М-21 данима су, демонстрације ради, носили студенти четврте године Војне академије, прописно маскирни.

Поглед је привлачила и видео-презентација снимљена током испитивања нашег модернизованог тенка М-84 АБ1 у Кувајту, као и ласерски вођена бомба ЛВБ-250 Ф, која је заједно са ТВ вођеном ракетом „гром-Б“ била изложена на штанду „Југоимпорта – СДПР“. Љубитељи војне опреме застajали су да одмере квалитет и тежину војне обуће коју су представиле фирме „Гепард“ и „Sofraco international“ и „Joh. Springers Erben“ из Аустрије, а посебно интересантан експонат био је и

пуњач муниције на штанду Војне академије, који је бар 100 младих посетиоца дневно „испитало“.

Те 2005. године установљен је концепт одржавања изложби сваке друге године.

Прототип ласте 2007.

„Партнер 2007“ одржан је од 26. до 29. јуна, на око 4.500 квадратних метара у хали 3 Београдског сајма и на отвореном простору, где је 63 излагача из земље и света изложило савремена средства НВО. Од те изложбе очекивало се да добије регионални карактер, а у оквиру тога и већи комерцијални значај.

Док је на изложби „Партнер 2005“ Јавно предузеће „Југоимпорт – СДПР“ интегрисало наступ предузећа одбрамбене индустрије, Војнотехничког института, техничких ремонтних завода и опитних центара, на „Партнеру 2007“ концепт у организацији био је нешто измењен. Наиме, Министарство одбране, као покровитељ манифестације, организовало је наступ установа ВТИ, ТОЦ, техничких ремонтних завода, Војне академије, Војног музеја, ВМА и Војногеографског института (ВГИ), а „Југоимпорт – СДПР“ је на свом интегралном штанду окупио 20 излагача, међу којима и шест предузећа одбрамбене индустрије („Застава оружје“, „Крушик“, „Слобода“, „Прва искра“, „Милан Благојевић“ и „Први партизан“).

Наступ ВТИ-а био је усмерен пре свега на презентацију сопствених развојних пројеката и могућности. Домаћој и међународној стручној јавности представљено је више од 30 експоната – сложених средстава и подсистема из

актуелног развоја. Део тих експоната ВТИ је раније излагао, део је, као посебан облик пословне сарадње, уступио „Југоимпорту – СДПР” за излагање на светским сајмовима на којима ВТИ нема могућности да се појављује, а део нових експоната био је у завршним фазама припреме.

Централни експонат ВТИ, и самим тим најсликанији, био је прототип домаћег школског авиона „ласта”, који је својом појавом исписао још једну страницу нашег ваздухопловства. Пажња домаће и међународне јавности била је усмерена и на средства која се премијерно излажу као што су мини беспилотна летелица, прототип комплета стрелишне опреме са радио-управљањем – КОРС, мерач координата летелица, систем за звукометријско извиђање и радио-гониометар за ВВФ/УВФ опсег РГК 2/3. Осим поменутих средстава ВТИ је изложио и део експоната који престављају елементе сложених средстава и система као што су: балистички рачунар, као елемент СУВ-а артиљеријских оруђа великог домета, ТВ глава за самонавођење, погонска пуњења различитих пројектила, уређај за заштиту тенковских мотора од погрешног стартовања, уређај за заштиту оклопних возила од експлозије горива. На њиховом штанду била је изложена и макета модернизованог БРДМ-а – возило „вук”.

На том сајму јавности су први пут приказани прототипови, односно функционални модели средстава НВО из најновијих развојних програма које реализује „Југоимпорт – СДПР” као носиоца развоја, а у сарадњи са својим основним стратешким и технолошким партнерима – предузећима српске одбрамбене индустрије.

Тако је на простору испред хале 3 приказан модернизован самоходни артиљеријски систем НОРА Б-52 К, са високим степеном аутоматизације свих функција оруђа, који је премијерно виђено на „Партнеру” 2004. године. Већ тада је процењено да је то средство један од најјачих извозних адута српске војне индустрије.

Поред тог система посебно интересантан био је савремени ракетни систем за напад на земаљске циљеве АЛАС, за који је процењено да има највише шанси за тржишни успех. Он је на сајму НВО IDEX 2007 у Абу Дабију побудио велико интересовање посетилаца и након те изложбе појавио се текст о њему на насловној страници водећег светског гласила посвећеног одбрамбеним технологијама у области вођених ракета. Домаћу промоцију доживела су и средства која су светској јавности премијерно приказана такође на изложби IDEX 2007 – артиљеријски пројектил В-ЛАП калибра 155 mm и ракета калибра 262 mm са новим ракетним мотором, који омогућава остваривање домета од 65 km, КИС за артиљерију и оклопна борбена возила, који је већ тестиран у пројекту модернизације тенка М84.

На „Партнеру 2007” могла је први пут да се види фамилија лаких минобацача великог домета 60 mm са цевима дужине 1.200 и 1.500 mm, фамилија нових ручних револверских бацача граната 40 mm. Представила се и Академија техничког рођења, на чијем је изузетно срећеном изложбеном простору доминирао угланцани сјајноцрни теренац „хамер” и мноштво „хај-тек” опреме какву користе специјалне јединице.

Поред домаћих излагача тада се опет представила једна од највећих светских корпорација на тржишту телекомуникационе опреме „Галес”, која је своје производе изложила 29. јуна на Дану иностраних произвођача. Били су присутни и аустријски „Роде-Шварц” (Rohde-Schwarz), ММС, „Думида” („Ивеков” програм војних возила), „Др Немо” из Словеније и „Енвировикс Ој” из Финске.

Војни роботи и прилив странаца 2009.

Четврти међународни сајам наоружања и војне опреме „Партнер 2009” одржан је од 2. до 5. јуна 2009. на Београдском сајму, на више од 12.000 m² изложбеног

простора – 4.500 m² у хали 3, а више од 7.500 m² на отвореном. Било је 74 излагача, регистровано је више од 3.500 посетилаца, а сајам су пратила 104 акредитована новинара из Србије и иностранства.

„Југоимпорт – СДПР” наступио је као интегратор водећих српских фабрика одбрамбене индустрије, с тим што је шест државних предузећа из те групације посебно представљало властити производни асортиман. С друге стране, Министарство одбране, као покровитељ изложбе, интегрисао је на свом сајамском простору наступ установа и ремонтних завода Војске Србије, као и неких предузећа непосредно укључених у реализацију појединих развојних пројекта. Такав концепт поделе припадности између „Југоимпорт – СДПР” и Министарства одбране установљен од почетка одржавања те изложбе превазиђен је на „Партнеру 2009” физичким распоредом, конфигурацијом, обликом и простором оријентацијом.

Војнотехнички институт је на „Партнеру 2009” изложио прототип авиона „ласта-95” након извршених летних и развојних испитивања. О томе како су протекла прва летна испитивања тог авиона говорио је дипломирани инжењер Војислав Девић, а био је приказан и промотивни филм. Новина је био и функционални модел самоходне хаубице 122 mm СОРА, модернизоване варијанте хаубице 122 mm Д-30. У ВТИ је развијен и снајперски метак 12,7 mm, а на сајму су били представљени узорци из прототипске партије те муниције.

Велико интересовање војних делегација и посетилаца сајма привукло је премијерно приказивање одбрамбених роботизованих система, које развија ВТИ – модуларни роботизовани систем за противоклопну борбу на гусеничном возилу („милица”), стационарни бежични даљински управљани савремени систем за блиску противоклопну борбу (АПОС), даљински управљана лака оружана станица (ДАЛОС) и систем мини беспилотне летелице „врабац”. Новина је био и функционални модел возила аутоцистерне за деконтаминацију АЦД-М78.

На штанду Холдинг корпорације „Крушић” било је све у знаку јубилеја јер су тада прослављали 70 година постојања, а и „Југоимпорт” је био јубиларац – трећег дана манифестације обележили су 60 година постојања. За јубилеј их везује и једна од најуспешнијих година у пословању од 1991. године. У првих пет месеци те 2009. остварили су извоз од 110 милиона долара, што их је сврстало у највеће српске извознике.

„Југоимпорт – СДПР” приказао је средства НВО која су развијена сопственим напорима: концепт савременог вишенаменског оклопног транспортера „лазар”, самоходну топухаубицу НОРА-Б/52 155 mm, извиђачко-борбено возило „курјак” са вишенаменском оптоелектронском платформом, даљински управљаном оружном станицом и КИС-ом, вишенаменски ракетни систем великог домета АЛАС, универзалну оптоелектронску мултисензорску станицу (ТОМС), оружну станицу са митраљезом 12,7 mm, подвесни контејнер са митраљезом 12,7 mm за хеликоптер Ми-8/17.

Такође, приказан је „Пројекат војника за 21. век”, који обухвата развој униформе, балистичког борбеног прслука, шлема, подсистема наоружања на бази пушака М77 АБХ калибра 7,62 mm НАТО и М21 калибра 5,56×45 mm и нишанско-рачунарско-комуникациони подсистем.

Новину те манифестације представљао је наступ домаћег предузећа „Југохемија – Специјални програми” са иностраним фирмама из свог заступничког програма. „Југохемија” је изложила лаке белгијске митраљезе „миними”, које је Војска Србије купила за потребе специјалних јединица.

На сајму 2009. посебну карактеристику представљало је повећано интересовање иностраних партнера у излагачком простору и у делу најављених званичних делегација и пословних посетилаца. Појавили су се значајни светски произвођачи НВО, попут израелског ELBIT-а, доајена у електроници и информационим технологијама у одбрани, „ЕСИ Телеком”, француског гиганта „Thales”, пољске групације одбрамбене индустрије „BUMAR”. Најсавременији производ пољског „Бумара” – мобилна модулarna стрелана – имала је премијеру у Варшави, шест месеци уочи нашег „Партнера”. Аустријски „Ахлajтнер” изложио је теренско путничко борбено возило „мантра”, „Интермат” из Грчке представио се специјалним „стелт” бојама, а „Роде-Шварц” из Минхена понудио је тактички софтвер радио последње генерације и опрему за надгледање војних радио-комуникационих система.

Холограмска презентација раста војне индустрије 2011.

Јубиларни, 5. Међународни сајам наоружања и војне опреме „Партнер” одржан је од 28. јуна до 1. јула. Било је присутно 88 излагача, од чега 23 страна, па је изложба НВО проширена на две хале – у халама 1 и 1а били су изложени експонати, у хали 4 су се одвијали пратећи програми, док су крупна средства ратне технике била изложена и на отвореном (на површини од 4.500 m²). Раст изложбе „Партнер 2011”, која се први пут одржавала у хали 1, али и у другим околним објектима, на симболичан начин указивао је на пораст производње и извоза српске одбрамбене индустрије, те на све интензивнија улагања у нове развојне пројекте, посебно пројекте

развоја сложних борбених система. Од претходног сајма НВО до „Партнера 2011” наша земља је извезла средства НВО у вредности од пола милијарде долара. У предузећима која припадају тој групацији запослено је око 10.000 радника и она су највећи привредници у свом граду.

Такође, у хали 1 уприличена је занимљива холограмска презентација – виртуелне девојке представљале су развојне пројекте српске одбрамбене индустрије. У првом прстену сајамске хале били су размештени домаћи произвођачи појединих компонената или средстава НВО, потом инострани произвођачи и заступничке фирме. Сајам је посетило више од 5.000 посетилаца и 19 званичних делегација.

Наступ одбрамбене индустрије, наменске производње и ВТИ био је обједињен под капом „Југоимпорта – СДПР”. Породица предузећа српске одбрамбене индустрије, осим шест који су у већинском државном власништву, обухвата и низ других, те их укупно има 26. Децембра претходне године у „Крушику” је отворена и нова ковачница, вредна 3,2 милиона евра. У њој се производе кошуљице за минобацачке програме мањих калибара, а очекивало се да почне ковање кошуљица мина већих калибара.

У односу на претходне манифестације било је повећано интересовање иностраних учесника. Те 2011. дошли су излагачи из Немачке, Аустрије, Чешке, Пољске, Бугарске, Словеније, БиХ, Хрватске, Грчке, Албаније, Француске, САД...

Војнотехнички институт је на „Партнеру 2011” изложио неке од развојних задатака.

Њихов најновији производ, премијерно приказан јесте тактичка беспилотна летелица дугог домета „пегаз 011”, потом самоходна хаубица 122 mm СОРА, која је постала аутоматизовано артиљеријско оруђе ватрене подршке. Један од најновијих производа је и мултисензорска интелигентна платформа МИП 11, која омогућава извиђање, осматрање и аквизицију покретних и непокретних објеката у ноћним и дневним условима (и у свим временским условима), из покрета или застоја.

Палета робота или беспосадних платформи ВТИ проширена је још једним експерименталним моделом – даљински управљаним возилом са уграђеном роботском руком. Ту су и мини беспилотна летелица малог долета „врабац”, потом „ласта – прототип 2”, који је у односу на прототип 1 највише унапређен у авионици.

Школа вишецевних ракетних система ВТИ изнедрила је још једно успешно решење – прототип модуларног самоходног вишецевног лансера ракета „морава”, који је приказан на сајму. Има могућност лансирања више врста ракета различитих калибара („огањ”, „пламен Д”, „град”). Институтска новина су и покретни комутациони тактички центри и станица за радио-релејну ретранслацију.

Многобројна средства наоружања и војне опреме развијена су последњих неколико година и у „Југоимпорту – СДПР”, на пример вишенаменско оклопно возило отпорно на дејство мина и заседна дејства „лазар”. Самоходно артиљеријско оруђе

НОРА Б-52 155 mm је скоро деценију један од најзначајнијих адута „Југоимпорта” на светском тржишту. Оруђе треће генерације тог средства налази се раме уз раме са најновијим артиљеријским системима развијеним у водећим земљама западне Европе. Експонат приказан на „Партнеру” је оклопљен систем на точкашкој шасији 8×8 на камиону „камаз”.

На том сајму премијерно је приказан „Заставин” пушкомитраљез 5,56 mm М09 и њихов нов митраљез у калибру .50 браунинг, који ће се паралелно са митраљезом 12,7 mm борити за освајање тржишта. Крагујевачка фабрика „Застава камиони” представила је ново теренско возило, ФАП ново возило у конфигурацији 8×8, а „Јумко” нове савремене униформе за Војску Србије – М-10, у дигиталној шару, које раде од те године. Српску шару радили су стручњаци ВТИ у сарадњи са њиховим стручњацима.

Те године светску премијеру на београдском сајму НВО имало је лако оклопно вишенаменско возило „гавијал плус” 4×4, концерна „Rheinmetall MANN military Vehicles”, а међу страним излагачима били су „Lockheed Martin” и „Thales”.

Обележено 160 година војне индустрије у Србији 2013.

Шести међународни сајам НВО „Партнер 2013” одржан је од 25. до 28. јуна на Београдском сајму, на 17.600 m² изложбеног простора у халама 1 и 4 и на 5.000 m² отвореног простора. Учествовала су 92 излагача: научноистраживачке, развојне, ремонтне и пратеће институције >

МО, произвођачи наоружања и опреме из земље и иностранства, трговинска и заступничка предузећа. Било је присутно 76 домаћих и 16 иностраних излагача. Поред домаћих фирми дошле су и велике компаније – МиГ, Thales, Rohde & Schwarz, Flir Systems... Постало је очито да се повећавају амбиције наших људи у области одбрамбених технологија како сајам континуирано расте.

Наступ Министарства одбране организован је у оквиру јединственог јубилеја – 160 година постојања војне индустрије у Србији, па је и концепт организације Сајма био прилагођен томе. ВТИ и „Југоимпорт” су те године поделили централни простор хале 1, а инострани излагачи били су у хали 4. Под окриљем „Југоимпорта” наступило је четрдесетак предузећа, фирми, института. Шест фабрика одбрамбене индустрије, у којима је држава већински власник, те године излагале су своје производе самостално. Слављенику, крагујевачкој фабрици „Застава оружје”, која је обележавала 160 година постојања, с разлогом је припао већи сајамски простор.

Војнотехнички институт је приказао више од 50 средстава НВО из актуелног развоја. Нека су била у фази испитивања у Техничком опитном центру и очекивало се да ускоро буду усвојена у НВО Војске Србије. Две године раније то су били само функционални модели или концептуална решења. У односу на прошли сајам ВТИ је показао пар већих развојних пројеката, које јавност није имала прилике да види пре две године. Премијерно су приказани ВФ широкопојасни радио-гониометар и

логистичко возило које служи за пуњење модуларног ракетног система „морава”, а у систему беспилотне летелице средњег долета „пегаза” показана је земаљска станица.

Промоцију на том сајму имало је „Југоимпорт” вишенаменско оклопно возило „лазар 2”, усавршена верзија „лазара 1”, који се по својој концепцији знатно разликовао од претходника по борбеним могућностима и покретљивости. Добио је задња врата која имају могућност отварања попут рампе надолу. Нема никакве сумње да „лазар 2” представља велики корак напред у развоју оклопних возила, како за „Југоимпорт”, тако и за Србију, која дотада није производила возила те категорије.

Наш најпродаванији производ је артиљеријски системи НОРА Б-52, а авион „ласта” са унапређеном дигиталном авиоником доживео је још једну верзију побољшања. После тог сајма британски војни магацин „Jane’s Defence” објавио је дужи текст о војној индустрији Србије и понуди неколико савремених система, међу којима су самоходна хаубица НОРА Б-52, оклопни транспортер „лазар” и ракете АЛАС, домета 25 километара. У приказу је посебно истакнут самоходни артиљеријски систем НОРА Б-52 са топом калибра 155 mm, који је већ у серијској производњи.

„Југоимпортова” средства доминирала 2015.

Сајам наоружања и војне опреме „Партнер 2015”, седми по реду, одржан је од 23. до 26. јуна у халама 1 и 4 (на површини од 17.600 m²) и на 5.000 m² отвореног изложбеног простора Београдског сајма. Остаће упамћен по томе што је окупио до тада рекордан број излагача – 116, од тога 92 домаћа и 24 инострана. Ту манифестацију обишло је двадесет званичних делегација, а две су биле на министарском нивоу (Ирака и Пакистана).

Стручној и широј јавности ВТИ се представио са 52 средства. Могла су се видети средства из прототипског развоја, приказана и раније, а која су функционално и квалитативно на вишем нивоу, јер су у Институту у међувремену интензивно радили на њиховом завршетку. То је прототип модуларног ракетног система „морава”, који је за разлику од прошлог пута тада у потпуности завршен. Приказани су

и комплет стрелишне опреме са радио-управљањем КОРС, бригадни и батаљонски комутациони центри. У завршној фази налазио се и пројекат „бумбар”. Произведена је прототипска партија и очекивала су се пријемна испитивање у ТОЦ-у.

Од новина ВТИ је изложио интегралну погонску групу за тенк М-84 са мотором од 1.200 КС, самозаштитни ометач, радио-гониометар ВЕРА, полупроводнички предајник за радаре, нову верзију система беспилотних летелица „врабац 2” и тренажер за обуку нишанције тенка ТОПОТ, који је био омиљена „мета” млађих сајамских посетилаца.

Од већих средстава, чији је развој завршен између два „Партнера” и којима се наша војска опрема, приказани су авион „ласта” и теренски аутомобил ФАП 1118.

„Југоимпорт” је тада премијерно представио на свом штанду четири нова производа – авион „сова”, четворосед, намењен за обуку пилота и за борбене задатке, борбени патролни чамац последње генерације, покретни радар домета 15 km, невођену ракету ваздух–земља М-15 калибра 128 mm велике разорне моћи. Следећа новина био је преносни извиђачки радар ПР-15. Изложена су и успешна НОРА Б-52,

два борбена оклопна возила „лазар 2” (са даљински управљаном борбеном станицом 12,7 mm), а не са куполом 30 mm као раније и БОВ М-11.

Добит те фирме је 2015. био један од највећих у историји компаније. Србија је у њиховом погону у Великој Плани први пут у својој историји почела производњу артиљеријских цеви свих калибара. У Ваљеву је доопремањем капацитета поново успостављена производња невођених ракета и артиљеријских пројектила великог калибра, а у Узићима је отпочела изградња њихове фабрике стрељачке муниције.

Фирма „ЕDePro”, коју многи зову српска НАСА, те године имала је штанд већи од 100 m², промењен корпоративни изглед, нов лого и боје и све у складу са пословном политиком предузећа које шири своје пословање на глобалном тржишту. Од новитета су приказали беспилотни хеликоптер „репијер”, који има војну и цивилну апликацију, затим јако занимљив вођени противтенковски пројектил „спајдер”, домета девет километара (настао у духу већ прослављеног АЛАС-а).

На штанду „Прве петолетке” пажњу посетилаца привукао је модел ручног бадача – 40/6 mm, јер су међу првима у свету

спустили масу испод шест килограма – на 5,7 kg. Један од посећенијих штандова био је и „Јумков”, на коме су припадници Војске посебно разгледали пустињску варијанту за мировне мисије. Међу њиховим новим производима у том тренутку био је и прототип пнеуматског шатора. Покривку производи „Јумко”, конструкцију „Тигар Пирот”, а пројекат се ради у сарадњи са ВТИ-ом.

„Romax Trade” представио је и демонстрирао моделе снајперске пушке TRG M10 фирме „SAKO” (Финска) и борбене сачмарице компаније „Beneli” (Италија). „SAKO” је изложио најновији модел који је посебно оцењен јер има вишекалибарску цев која се може заменити за кратко време у неколико потеза.

Атракцију сајма представљао је ненаоружан систем EOD телеробота Телемах немачке фирме „Combham”. То је миноистраживач који је шетао по сајму, завиривао на штандове, некад и изненада. Намењен је специјалним снагама за рад у контаминираним срединама. Од експоната изложених напољу прворазредна атракција био је радар П-18, (Amber-1800) литванске фирме „Литактак”. На потпуно модернизованој варијанти антена се расклапа и склапа за осам минута. Тај мобилни радар има двоструку намену – војну и цивилну.

Последњег дана одржана је изузетно посећена IV седница Групације произвођача НВО на којој су покренуте иницијативе за унапређење привредне сарадње у области одбрамбених технологија Србије, Словеније, Босне и Херцеговине и одржани су састанци Привредне коморе Србије са делегацијама тих земаља.

Системи за Војску Србије и извоз 2017.

Осми међународни сајам наоружања и војне опреме „Партнер 2017” одржан је од 27. до 30. јуна. На њему је учествовало рекордних 128 излагача из земље и света – 91 произвођач из Србије и 37 из иностранства (из 21 земље), а изложбу је посетило и око 7.500 посетилаца.

Као и сваке године до тада наступ ВТИ био је значајан и препознатљив. Приказана су средства НВО која одсликавају савремене трендове у наоружању. Најпре, дигитализација савремених система.

Уведене су нове извиђачке платформе, комутациони центри, мобилни комутациони чворови ранга бригаде, батаљона, што у знатно говори о унапређењу у области командно-информационих система. Том приликом приказан је и нов концепт којем тежи наша артиљерија, а заснива се на артиљеријској рачунарској станици – УПАРС (универзална покретна рачунарска станица). Вежба која је те године одржана на полигону „Пасуљанске ливаде” показала је значајан помак и врло запажене резултате управо тог њиховог система и концепта.

У савремене трендове свакако се може убројити и концепт противавионског хибридног система ПАСАРС, који се показао као врло запажен експонат и на који начин обележио простор ВТИ на Сајму. Осим њега, на штанду ВТИ-ја приказани су мобилни, лако покретни и неоклопљени артиљеријски систем „морава” и нови модуларни, оклопљени „огањ”. Модуларни концепт подразумева да се са сваке од тих платформи

могу заменом модула употребљавати ракете различитог калибра, укључујући и нову ракету „огањ” домета 50 km са корекцијом путање којом могу да се гађају знатно мањи и тачкасти циљеви.

У овој поставци „Партнера”, а из програма ВТИ-а, била је беспосадна платформа „милош” са даљински управљаном борбеном станицом, која има бацач граната у калибру 40×46 mm и пушкомитраљез ПКП 7,62 милиметра. Бројне делегације своју пажњу управо су задржале на „милошу”. То последње решење тима стручњака у ВТИ напредак је у односу на пређашњу платформу – роботизовано возило са руком.

Српска војна индустрија, тачније „Југоимпорт – СДПР”, премијерно је приказала два нова средства – самоходно артиљеријско оруђе 155 mm МГС-25 „александар” и лансер за модулари ракетни систем „шумадија”, са ракетама „јерина-1” и „јерина-2”. Самоходни топ-хаубица „александар” последња је реч у развоју српске артиљерије. Иако подсећа на систем НОРА Б-52, од њега се разликује и визуелно и конструкцијски.

Када је ракета „шумадија” премијерно приказана на сајму наоружања у Абу Дабију, многи су се запитали из чега ће се лансирати. Одговор је стигао на „Партнеру 2017”, где је приказан модулари вишецевни ракетни систем ватрене подршке „шумадија”, намењен за извоз у треће земље.

На „Партнеру” су била изложена и оклопна возила и транспортери, а посебно интересовање привукли су „милош” и „лазар 3” (изложен у верзијама за војску и жандармерију). Вишенаменско оклопно возило „милош”, са погоном на сва четири точка, премијеру је имало те године у Абу Дабију. Борбено возило „лазар 3” формуле погона 8×8 већ се налазило у наоружању српске полиције, а према речима званичника, планирано је да се њиме опреми и Војска Србије.

Новитет из фамилије „Заставиних” пушака, уједно и сајамски хит, била је модулари пушка два калибра – 7,62×39 mm и 6,5×39 *грендел*, која је премијерно приказана на „Челику”. Модулари пушка настала је по захтеву Министарства одбране и „Застава” је у року од четири месеца завршила модел и прототип модулари пушке 6,5 *грендел* и 7,62×39, а

предузеће „Први партизан” из Ужица је за исто време освојило муницију 6,5×39 милиметара.

Београдску сајамску премијеру имао је и беспилотни хеликоптер „стршљен”, који је премијерно представљен на последњем IDEX-у у Абу Дабију. Хеликоптер је израдио предузеће „EdePro” под патронатом СДПР. Такође, тада је први пут приказан и лансер ракетног система АЛАС, у верзији обала – море, као и станица за лансирање ракета АЛАС, монтирана на возило NIMR. Иначе, тај пројекат се радио у сарадњи са Уједињеним Арапским Емиратима, који су носилац развоја. Биле су изложене и вођене ракете ваздух–земља ВРВЗ-200 и ВРВЗ-24 за модернизовани авион „орао” (тзв. паметно оружје).

Када је реч о страним излагачима, био је запажен штанд кинеске компаније СЕТС, фирме специјализоване за електронику, фирма „Ербас хеликоптерс” изложила је макету хеликоптера Х-145М какве је Србија наручила, а компанија „FLIR” изложила је увек занимљиве дронове.

Петнаест година постојања сајма НВО 2019.

На 9. Међународном сајму НВО „Партнер 2019”, одржаном од 25. до 28. јуна, обележено је јубиларних 15 година постојања те сајамске манифестације. Представило се 128 излагача, од којих су 33 из 16 страних земаља. Сајам је одржан на 26.500 m² изложбеног простора, посетиле су га 24 званичне делегације министарстава одбране, оружаних снага и државних институција партнерских земаља и организација, као и многобројни представници произвођача и пословни партнери. Забележено је 10.500 посетилаца.

У односу на претходне сајмове, те године је на „Партнеру” показано више нових система НВО високог технолошког нивоа у примени електронских уређаја, дигитализације, аутоматизације, преноса информација, приказано је више модернизованих и неколико нових вишецевних лансера ракета, посебно ракетних система за дејства на великим даљинама. И те године актуелни су били развоји беспосадних летелица, те лаких авиона за обуку пилота и више других савремених средста НВО, укључујући нове

типове пешадијског наоружања, заштитне опреме и много других предмета опреме војника и Војске Србије, према програму „1500 плус”.

Војнотехнички институт је те године изложио око 60 средстава и био је међу највећим излагачима на сајму. Представио се са хибридном ПВО системом ПАСАРАС (топовско-ракетни систем ПВО на шасији ФАП 6×6), са неколико нових даљински управљаних борбених станица, а нова и за посетиоце атрактивна била је и беспосадна борбена платформа – дрон „милош” (или „мали милош”). Осим тога, приказана је модернизација старог система „огањ” у модуларни „огањ”, а самоходни вишецевни лансер „морава”, модуларног типа, већ је био на завршном испитивању.

Када је реч о борбеним возилима, било је наглашено присуство у хали и на отвореном простору више модификованих и унапређених возила фамилије БОВ 4×4. Појавио се и БОВ М-16 КИВ (командно-извиђачко возило) с напреднијом опремом од претходника БОВ М-11 КИВ. То возило са ознаком М-16 унело је забуну, јер је и познати „милош” 4×4 имао претходну ознаку М-16 „милош”.

Државно предузеће „Југоимпорт – СДПР“ представило је најновији ракетни систем АЛАС под ознаком „лазар/РАЛАС“ (АЛАС за УАЕ, а РАЛАС за Србију) који се ради са Емиратима. Ракета АЛАС први пут је представљена на „Партнеру 2007“.

Најновији пројекат „Југоимпорта“ био је ракетни систем „тамнава“, који је још у концептуалној фази, а настао је у сарадњи с кооперантским фирмама и произвођачима, посебно са „Инжињерингом Кол 15“. На „Партнеру“ је приказана варијанта 122 mm са две врсте цеви. Тај модул има 24 цеви у контејнеру (којих има два). Систем је пројектован да носи и ракете 267 или 262 милиметра.

Посебно изненађење представиле су две фирме – приватна организација „Србоауто“ из Остружнице и Технички ремонт – Братунац. „Србоауто“ је у сарадњи са јужноафричком компанијом „ADG Mobility“, једном од најпознатијих компанија за производњу точкашких оклопно-борбених возила класе MRAP/MRAV, приказала макету амфибијског борбеног возило под називом 6x6 „курјак“. Друго изненађење међу експонатима била је појава лаког оклопног возила под називом „деспот“ Техничког ремонта – Братунац. По концепцији врло

је сличан нашем М-16 „милош“ 4x4, али оставља утисак робуснијег возила.

Другог дана сајма организовани су приказ и демонстрација средстава с бојевим гађањем из производног програма „Југоимпорта – СДПР“ и групације ОИС на полигону „Никинци“. Ипак, централни догађај било је потписивање уговора о Сервисном центру између Ваздухопловног завода „Мома Станојловић“ и „Ербаса“, када је свечано откривен хеликоптер Х-145М. Директор „Ербаса“ Бруно Евен свечано је уручио кључ председнику Србије Александру Вучићу.

У сусрет сајамском јубилеју 2021.

Јубиларни 10. Међународни сајам наоружања и војне опреме „Партнер 2021“ још једном ће променити термин одржавања. Овога пута због епидемије ковида 19. Уместо стандардно у јуну предвиђено је да буде одржан од 11. до 14. октобра, у халама 1 и 4 и на отвореном простору Београдског сајма.

На сајму ће бити представљено више од 70 крупних средстава НВО из развоја Војнотехничког института, које ради самостално или заједно са Одбрамбеном индустријом Србије. „Југоимпорт – СДПР“ ће изложити око 40 система из сопственог развојног програма, а предузећа из групације Одбрамбене индустрије Србије, осим наоружања које развијају са ВТИ, приказаће и своје развојне пројекте. У складу са међународним карактером манифестације, очекује се да, уз све потешкоће изазване актуелном епидемиолошком ситуацијом, „Партнер 2021“ премаши резултате претходне манифестације одржане 2019. године и да се појави значајан број иностраних, реномираних произвођача средстава НВО.

Током трајања манифестације биће организовани уобичајени стручни форуми и панел дискусије, а уколико услови дозволе, биће одржана и демонстрација наоружања и војне опреме са бојевим гађањем на полигону Војске Србије у Никинцима.

Кратки осврт на историју „Партнера“ потврђује да је мисија Сајма наоружања и војне опреме била успешна – постао је највећи и најзначајнији сајам наоружања и војне опреме у југоисточној Европи, и то не само по обиму него и по квалитету и интересовању светски излагача за учешће на њему. |